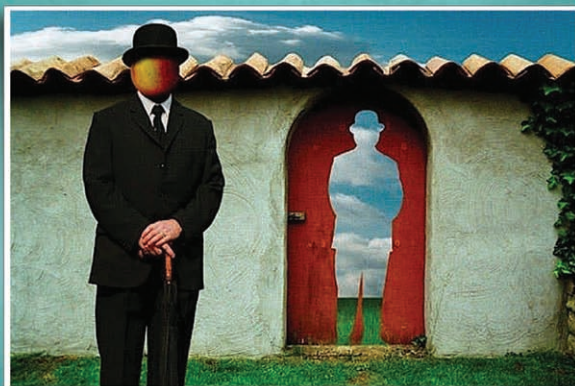

*αναζητώντας
πρότυπα*

SAINT-PAUL • ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ - BIRDS
Τέχνες • Γράμματα • Πολιτισμός • Επιστήμες

9η Συνάντηση

αναζητώντας πρότυπα

Πολυχώρος «Απόλλων»
ΑΙΘΟΥΣΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ ΝΟΜΑΡΧΙΑΣ ΠΕΙΡΑΙΑ

Δευτέρα, 30 Μαρτίου 2009

χαιρετισμοί στην εκδήλωση

*αναζητώντας
πρότυπα*

Πολυχώρος «Απόλλων»

Δευτέρα, 30 Μαρτίου 2009

Εκλεκτοί προσκεκλημένοι, κυρίες και κύριοι, καλησπέρα σας.

Σας καλωσορίζουμε στην εκδήλωση που διοργανώνουν τα Συνεργαζόμενα σχολεία του Πειραιά, “**Saint-Paul – Παιδαγωγική-Birds**”.

Η σημερινή συνάντηση είναι η 9η στη σειρά, στα 11 χρόνια της γόνιμης και πετυχημένης συνεργασίας των σχολείων μας. Διοργανώνεται στο πλαίσιο των προσπαθειών μας να καταστήσουμε τα σχολεία μας ζωντανά κύτταρα της πνευματικής ζωής του τόπου μας.

Πιστεύουμε ότι το σύγχρονο σχολείο δεν αρκείται μόνο στην παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης στους μαθητές του. Πρέπει να ανταποκρίνεται επίσης και στις ανάγκες για ενημέρωση, γνώση και πολιτισμό ολόκληρης της σχολικής κοινότητας. Στην κατεύθυνση αυτή, έχουμε καθιερώσει συναντήσεις με θέματα που αφορούν τις **Τέχνες** – τα **Γράμματα** – τον **Πολιτισμό** και τις **Επιστήμες**, τους ετήσιους κύκλους ψυχικής υγείας και τις επιμορφωτικές ημερίδες που απευθύνονται στους εκπαιδευτικούς και των δύο σχολείων.

Το θέμα της σημερινής συνάντησης είναι η αναζήτηση προτύπων. Είναι ένα θέμα που απασχολεί όλο και περισσότερο τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και γενικότερα την κοινωνία.

Μεγαλώνοντας, το παιδί έχει την ανάγκη να ταυτιστεί με άλλα πρόσωπα και να αφομοιώσει τις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά τους, αναπτύσσοντας και διαμορφώνοντας με τον τρόπο αυτό την προσωπικότητά του. Σε μικρή ηλικία, βρίσκει κάποια χαρακτηριστικά που επιθυμεί να αποκτήσει τόσο στα άτομα που τον περιστοιχίζουν όσο και στους πραγματικούς ή μυθικούς ήρωες.

Στην εφηβεία, τα παιδιά καλούνται να λύσουν δύο βασικά θέματα: το θέμα της ταυτότητάς τους και το θέμα της ανεξαρτησίας τους. Ο έφηβος πρέπει να φύγει απ’ την ταυτότητα του παιδιού και να περάσει σ’ αυτή του άνδρα ή της γυναίκας, να διαμορφώσει όλα τα χαρακτηριστικά που θα τον κάνουν να νιώθει διαφορετικός και ξεχωριστός από τους άλλους. Πρέ-

πει επίσης να μάθει πώς, από ένα παιδί εξαρτημένο απόλυτα από τους γονείς –συναισθηματικά και κοινωνικά–, θα περάσει στον κόσμο του ενήλικου.

Ποιους δρόμους θα διαλέξει ο έφηβος για να πετύχει το στόχο του; Με ποια πρότυπα θα ταυτιστεί στη φάση αυτή; Ποιος διαμορφώνει και ποιος προβάλλει τα σημερινά πρότυπα; Γιατί τα πρότυπα των προηγούμενων γενεών φαίνεται να μη βρίσκουν πια ανταπόκριση στους σημερινούς νέους; Ποιος είναι ο ρόλος της οικογένειας, του σχολείου και της κοινωνίας;

Απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά θα μας βοηθήσουν να δώσουμε τρεις ξεχωριστοί ομιλητές, που ο καθένας διαπρέπει στο χώρο του. Είναι ο κ. **Γιάννης Πανούσης**, ο κ. **Παντελής Μπουκάλας** και ο κ. **Νίκος Σαλτερής**. Είναι για μας μεγάλη χαρά που ανταποκρίθηκαν στην πρόσκλησή μας και τους ευχαριστούμε για την εξαιρετική τιμή που μας κάνουν απόψε με την παρουσία τους.

Ευχαριστούμε επίσης τη Νομαρχία του Πειραιά για τη φιλοξενία, τα βιβλιοπωλεία **Τσαμαντάκη** για τη στήριξή τους, όλους εκείνους που εργάστηκαν για την πραγματοποίηση της αποψινής συνάντησης και, τέλος, όλους εσάς για την παρουσία σας.

Αντώνης Ρηγούτσος

Γενικός Διευθυντής της Ελληνογαλλικής
Σχολής Πειραιά **“SAINT-PAUL”**

Κυρίες και κύριοι, αγαπητοί προσκεκλημένοι,

Με ιδιαίτερη χαρά σάς καλωσορίζουμε απόψε στην εκδήλωση που προετοιμάζουμε εδώ και αρκετό καιρό στην οποία θα μιλήσουμε για τα πρότυπα. Πρόκειται για ιδιαίτερο θέμα, θα έλεγα πολυπρισματικό, που ακουμπά όλες τις κοινωνικές ομάδες, ανοίγοντας πεδία σοβαρού προβληματισμού.

Αυτούς τους προβληματισμούς θέλουμε απόψε να μοιραστούμε μαζί σας, και για το λόγο αυτό καλέσαμε τρεις διακεκριμένους ανθρώπους του πνεύματος τους οποίους ευχαριστώ κι εγώ ιδιαίτερα που αποδέχθηκαν την πρόσκλησή μας. Είναι σίγουρο ότι με τη δική τους οπτική και πνευματική ευρύτητα και συγκρότηση θα παρουσιάσουν πολύ ενδιαφέρουσες πτυχές του θέματος που θα μας απασχολήσει. Στο σημείο αυτό, θα ήθελα κι εγώ να ευχαριστήσω ιδιαίτέρως τον νομάρχη Πειραιώς, κ. **Γιάννη Μίχα**, για την παραχώρηση αυτού του πολύ όμορφου χώρου, όπως και τους συνεργάτες του για τη βοήθειά τους και ιδιαίτέρως τον υπεύθυνο του Πολυχώρου «Απόλλων», κ. **Τάκη Μιχαλόπουλο**, ο οποίος μās βοήθησε ουσιαστικά στην οργάνωση και την προετοιμασία της αποψινής εκδήλωσης. Θερμές ευχαριστίες οφείλονται επίσης στα βιβλιοπωλεία **Τσαμαντάκη** για τη χορηγία της τυπογραφικής αναπαραγωγής του προγράμματος-πρόσκλησης.

Όλοι εμείς των σχολείων συνεργασίας πιστεύουμε στον γόνιμο διάλογο, στο ανοικτό προς την κοινωνία σχολείο, στη συμμετοχή της εκπαιδευτικής κοινότητας σε δράσεις που προάγουν τον Πολιτισμό, τις Τέχνες και τα Γράμματα.

Στο πνεύμα αυτό, πάνω από δέκα χρόνια συνδιοργανώνουμε αντίστοιχες συναντήσεις με εξαιρετική επιτυχία. Στο πρόγραμμα-πρόσκληση που κρατάτε στα χέρια σας θα δείτε το ιστορικό όλων αυτών των εκδηλώσεων. Στόχος μας κάθε φορά είναι να ευαισθητοποιήσουμε τους γονείς, τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς, αλλά και την ευρύτερη κοινωνία, να δώσουμε την αφορμή να αναδειχθούν σοβαρά ζητήματα μέσω εισηγήσεων και ενός γόνιμου κάθε φορά διαλόγου με φωτισμένες προσωπικότητες εγνωσμένου κύρους. Το ζητούμενο είναι

κάθε φορά οι γνώσεις και οι εμπειρίες να αυξάνονται όχι μόνο ποσοτικά, αλλά κυρίως ποιοτικά. Εμείς, από την πλευρά μας, αποκτούμε μία καλύτερη εικόνα της σημερινής κατάστασης και μέσω της καταγραφής όλων αυτών των προβληματισμών. Σχετικά με το θέμα της έντυπης καταγραφής, σημειώνω ότι υπάρχει η διάθεση και η δυνατότητα από τη δική μας πλευρά και για τη σημερινή εκδήλωση, αν δεν έχουν αντίρρηση οι ομιλητές, να κυκλοφορήσουμε σε ειδική έκδοση τις αποψινές εισηγήσεις τους, όπως έχουμε κάνει παλαιότερα και με την ομιλία της πρυτάνεως, κ. Ελένης Γλύκατζη-Αρβελέρ. Εξάλλου, η συστηματική ενημέρωση, η διαρκής αναζήτηση της νέας γνώσης, ο συνεχής προβληματισμός της εκπαιδευτικής κοινότητας σχετικά με τα φλέγοντα ζητήματα του καιρού μας πιστεύω ότι θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στους στόχους του σύγχρονου σχολείου που πρέπει να εξελίσσεται, να λαμβάνει τα μηνύματα των καιρών και να προετοιμάζεται για το αύριο.

Η γνώση της σημερινής κατάστασης παραμένει και ένας από τους λόγους που διεξάγουμε τον σχολικό διαγωνισμό «Γράφω και Μετρώ» στη Γλώσσα και στα Μαθηματικά, τους νικητές του οποίου βραβεύουμε απόψε. Θεωρούμε ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικό και στον καθαρά εκπαιδευτικό-διδακτικό τομέα να γνωρίζουμε πού κάθε φορά πρέπει να μπει ο πήχης.

Έτσι λοιπόν, ελπίζω και απόψε να φύγουμε από αυτή την αίθουσα παίρνοντας τα μηνύματα εκείνα τα οποία θα μας προβληματίσουν, θα μας βοηθήσουν να κάνουμε την αυτοκριτική μας και να οργανωθούμε, θα μας δώσουν τελικά τη δυνατότητα να γίνουμε καλύτεροι.

Σας ευχαριστώ πολύ για την παρουσία σας.

Θόδωρος Κατσικάρος

Γεν. Διευθυντής Εκπαιδευτηρίων «**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ**»
Επιστημονικός συνεργάτης Τμήματος Ευρωπαϊκών
Σπουδών Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ

Γιάννης Πανούσης

Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Εισαγωγικά

Τα κοινωνικά πρότυπα είναι **αξίες** ή και **φίλτρα** τα οποία ξεπερνούν δρώντα άτομα, καθώς στοχεύουν στη διατήρηση της συστημικής συνοχής της κοινωνίας. Αξιολογήσεις, απεικονίσεις, αναπαραστάσεις ακόμα και στερεότυπα, συνήθως μανιχαϊκού τύπου (καλός-κακός, ηθικός-ανήθικος, λογικός-τρελός), συμβάλλουν στην κοινωνικοποίηση και στην **ενότητα** των κοινωνικών ομάδων αλλά και στη διαμόρφωση συλλογικών κοινωνικών στάσεων.

Επειδή σ' ένα **ανομικό κλίμα** και σύστημα που επικρατεί στη χώρα εδώ και πολύ καιρό, είναι δύσκολο να καθορίσεις σταθερούς κανόνες και πρότυπα χωρίς να παρασυρθείς σε ηθικολογίες κενές περιεχομένου, γι' αυτό θα αρκεστώ σε ορισμένες παραδοχές και διαπιστώσεις.

Άλλωστε, τα πρότυπα συνδέονται με στάση ζωής και όχι με ρητορείες.

Σε κάθε περίπτωση, ο συνεχής διάλογος, ο σεβασμός στη γνώμη του άλλου, η αξιοπρέπεια και η συμφωνία επί των ορίων συνιστούν το πλαίσιο αρχών μέσα στο οποίο πρέπει να αναζητούνται λύσεις.

Ρόλοι και σχέσεις

Το **περιεχόμενο** των κοινωνικών ρόλων εξαρτάται από πρότυπα και μοντέλα συμπεριφοράς που αναφέρονται σε κοινωνικές λειτουργίες και κοινωνικούς σκοπούς. Πράξεις και αντιλήψεις που γίνονται αποδεκτές ή απορρίπτονται από την κοινωνία συγκροτούν δέσμες προτύπων, οι οποίες διαμορφώνονται από τις κοινωνικές αξίες της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας τον συγκεκριμένο χρόνο.

Πέντε κατευθύνσεις –που αντιστοιχούν σε πέντε επιλογές– μπορεί να ακολουθήσει το άτομο στις παρακάτω περιπτώσεις.

- i) Στην πρώτη, το υποκείμενο αρκείται στην πιστή τήρηση του των προτεινομένων αξιών, όσο και των επιβαλλόμενων μέσων. Θεωρείται conformiste γιατί επιθυμεί τη σταθερότητα και τη συνέχιση της κρατούσας κοινωνικής τάξης, χωρίς να αμφισβητεί ποτέ τον τρόπο άσκησης της εξουσίας.
- ii) Στη δεύτερη, η κοινωνική μονάδα δέχεται τους στόχους, αλλά συγχρόνως αντιπροτείνει άλλα μέσα για την επίτευξή τους. Στην κατηγορία αυτή ανήκει ο αμερικάνικος τύπος “smart”, προϊόν ενός πολιτισμού στον οποίο ο ιερός σκοπός –χρήμα και πολιτική δύναμη– αγιάζει τα μέσα. Το άτομο αυτό ονομάζεται innovateur και τα εγκλήματα που διαπράττει είναι αυτά που χαρακτηρίζουμε σαν «εγκλήματα του λευκού κολάρου».
- iii) Στην τρίτη, ο αποκαλούμενος ritualiste επιχειρεί να επανακαθορίσει τους στόχους σεβόμενος συγχρόνως τα μέσα. Η κοινωνία στην οποία ζει ταυτίζει την κοινωνική θέση με την επαγγελματική (οικονομική) επιτυχία, γεγονός που του δημιουργεί άγχος, φοβία αλλαγής και τον καθιστά γραφειοκράτη μέσου επιπέδου.
- iv) Τα άτομα της τέταρτης περίπτωσης κινούνται μεν μέσα στον δοσμένο κοινωνικό χώρο, αλλά δεν ανήκουν σ’ αυτόν. Αρνούμενοι και τους στόχους και τα μέσα (συμπεριφορά d’ évasion ή de retrait), είναι κοινωνιολογικά ξένοι προς το σύνολο. Πιστεύουν πως η άρνηση κάθε φιλοδοξίας είναι επιλογή κι όχι αποτυχία. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι επαίτες, οι αλήτες, όσοι δηλ. κινούνται στο περιθώριο της κοινωνίας (marginaux, outsiders) και συγκροτούν ιδιαίτερες υποπολιτιστικές ομάδες.
- v) Στην πέμπτη και τελευταία επιλογή που μπορεί να κάνει το άτομο, κατατάσσονται οι rebelles. Αυτοί δεν αρκούνται μόνο στην άρνηση των αξιών και κανόνων της κοινωνίας, αλλά επιδιώκουν πολιτειακή (και κοινωνική) μεταβολή, ώστε να καταστεί δυνατή η υιοθέτηση –από τη νέα κοινωνία– των δικών τους στόχων και μέσων.

Από τα παραπάνω συνάγουμε πως η κοινωνική προσωπικότητα του ατόμου –το κοινωνικό ή αντικοινωνικό της συμπεριφοράς του– επηρεάζεται άμεσα από πολιτιστικά στοιχεία που θεμελιώνουν τις ηθικές του αντιλήψεις. Οι αντιλήψεις αυτές, που εσωτερικεύονται μέσα από μια αργή διαδικασία εκμάθησης, είναι αποτέλεσμα των επαφών με το κοινωνικό milieu του καθενός.

Περί καθηκόντων

Από την άλλη, οι σχέσεις, δηλαδή **οι δεσμοί** που υπάρχουν ανάμεσα σε άτομα που συγκροτούν την κοινωνική ομάδα, ορίζουν το εύρος και το βάθος των κοινωνικών καθηκόντων.

Το περιεχόμενο του κοινωνικού καθήκοντος εξαρτάται από τις ιστορικές-εμπειρικές σχέσεις. Τα καθήκοντα των ανθρώπων πηγάζουν από τα καθήκοντα των κοινωνιών, με αποτέλεσμα το ουσιαστικό περιεχόμενο του καθήκοντος να μην επηρεάζεται από την ανθρώπινη φύση αλλά από την κοινωνία. Κάθε κοινωνία διέπεται από μία καθολική συνείδηση, φορέας της οποίας είναι κάθε άτομο που αποτελεί μέρος της κοινωνίας αυτής. Η φυσική και ιστορική κοινωνικότητα της ζωής δημιουργεί ένα κοινό-ψυχο-βιοτικό υπόβαθρο μέσα στο οποίο κινούνται και εκδηλώνονται οι διάφορες ατομικότητες. Η καθολική αυτή συνείδηση υπερβαίνει όμως τα συγκεκριμένα άτομα και εκφράζει το υπερπροσωπικό κοινωνικό σκέπτεσθαι, αισθάνεσθαι και βούλεσθαι, γίνεται δηλ. ήθος.

Το ήθος, επομένως, είναι το αναγκαίο προϊόν κάθε κοινωνίας, αποτέλεσμα των φυσικών και ιστορικών βιοτικών σχέσεων της.

Καθήκον κάθε κοινωνίας είναι να καταστήσει συνειδητό το πνευματικό της περιεχόμενο και να διαμορφώσει έτσι την εσωτερική και εξωτερική της ζωή, ώστε να δημιουργήσει ένα «πολιτιστικό σύστημα».

Το να αναγνωρίζεις άλλωστε ένα χρέος δεν σημαίνει πως εγκαταλείπεις ένα δικαίωμα, σημαίνει πως αναγνωρίζεις τα πραγματικά όρια του δικαιώματος αυτού.

Η ιδέα του χρέους, γεννημένη από το «οιονεί-κοινωνικό

συμβόλαιο», δεν είναι γνήσια υποχρέωση συνείδησης. Είναι υποχρέωση βασισμένη σε δικαίωμα τρίτου, την εκτέλεση της οποίας δεν μπορεί κανένας να αποφύγει χωρίς να παραβιάσει έναν συγκεκριμένο κανόνα δικαίου.

Δεν πρόκειται λοιπόν ούτε για καταπάτηση των δικαιωμάτων του ατόμου, ούτε για καταχρηστική επέμβαση της κοινωνίας, αλλά πολύ απλά, για ένα «σιωπηρό συμβόλαιο» που μας ωθεί να συμπεριφερόμαστε σύμφωνα με τις απαιτήσεις της «κοινής ζωής», της μόνης που μεταμορφώνει το ανθρώπινο σε ανθρώπινο πρόσωπο.

Η ταύτιση του ατομικού με το γενικό καλό έχει ως αποτέλεσμα να αναπτύσσονται αφενός ο αλτρουισμός και αφ' ετέρου το αίσθημα της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Η διαχείριση **κοινών κινδύνων** μπορεί να αντιμετωπισθεί μόνο αν η κοινότητα και η κοινωνία αναπτύξουν δομές και στάσεις εμπιστοσύνης, έτσι ώστε να μην κυριαρχεί η ανασφάλεια και η αβοηθησία.

Για τους νέους

Η **Συμβολική σύγκρουση** με την κοινωνία των μεγάλων, η ανάγκη ένταξης σε «ομάδα» η οποία τους αποδέχεται, η αίσθηση του «χαμένου», η υιοθέτηση της βίας ως παιχνίδι αντρικό ή ως εκδήλωση εξουσίας, η φυγή και ο κίνδυνος, η ενηλικίωση που περνάει μέσα από τη μετεξέλιξη του παιχνιδιού του δρόμου σε έγκλημα του δρόμου, το παράξενο ντύσιμο, η ιδιόρρυθμη διάλεκτος, η πρόκληση, η καταστροφή των συμβόλων του καταναλωτισμού και η απόρριψη των στερεότυπων του καθωσπρεπισμού, η μίμηση αντι-ηρώων, το «κρυφό» με τα όργανα της τάξης αποδεικνύουν ότι η νέα γενιά αισθάνεται παγιδευμένη σε «γραμμές» (ή σε «κουτάκια») των οποίων αγνοεί το νόημα και τους στόχους.

Οι νέοι μας «παίζουν τον άντρα», γιατί αυτό τους ζητάμε, «παίζουν τον σύγχρονο», γιατί έτσι δε θα τους εξοστρακίσουμε, «παίζουν τους κομφορμιστές», γιατί γρήγορα καταλαβαίνουν ότι πολύ λίγα δεν απαγορεύονται, και «παίζουν με τη

ζωή τους» (ναρκωτικά, αγώνες αυτοκινήτων κ.λπ.), γιατί συχνά τους κάνουν να νιώθουν ότι ήδη έχουν χάσει τη ζωή.

Οι νέοι μας, τα παιδιά μας, ζουν κάτω από το άγχος του **πανοπτικού και τιμωρητικού συστήματος** που εμείς «χειριζόμαστε». Κι όμως, οι σημερινοί νέοι ούτε «κοιμούνται» (για να βλέπουν όνειρα) ούτε εκστασιάζονται (για να βλέπουν οράματα). Αγωνιούν και αγωνίζονται για να βρουν το δικό τους στίγμα σε μια κοινωνία της οποίας αποτελούν μέλη, αλλά και η οποία ταυτόχρονα τους αντιμετωπίζει ως «ξένους». Μην θέλοντας να εντάξουν το μέλλον στις διαστάσεις του παρόντος, ενός παρόντος κατειλημμένου από τους ενήλικες, οι νέοι μας αντι-στέκονται.

Μολονότι τους καταλογίζουμε ότι ενδιαφέρονται για τα 3Κ (Καριέρα – Κέρδος – Κατανάλωση) ή ότι λατρεύουν το σώμα, μυθοποιούν το χρήμα και διψούν για περιπέτεια, ξεχνάμε να επισημάνουμε το πόσο εμείς τους πιέζουμε και τους ωθούμε να κερδίζουν (χωρίς να τηρούν κανόνες), να δέχονται ως επιτυχία κι ευτυχία οτιδήποτε εμείς τους προσφέρουμε ως τέτοιο, το πόσο τους κάνουμε να φοβούνται τη μοναξιά της αποτυχίας, το στίγμα και την απόρριψη από τους βολεμένους.

Αντί, λοιπόν, να κρίνουμε (και να κατακρίνουμε) τη στάση των νέων απέναντι στη δική μας κοινωνία, ας ξανασκεφτούμε τη δική μας στάση απέναντί τους.

Η σύγκρουση των γενεών και η πάλη των αξιών πρέπει –χωρίς περιττές νουθετήσεις και αναχρονιστικούς δογματισμούς– να μετακινηθούν από το «πουργκατόριο» της εξουσίας στο «εργαστήρι» της κατανόησης και της διαδοχής.

Με το φανάρι ανοιχτό ψάχνουν τα παιδιά να βρουν τους γονείς τους. Διαβάζουν γι' αυτούς στις κοσμικές στήλες, βλέπουν φωτογραφίες τους στα περιοδικά ιλουστρασιόν, αλλά δεν καταφέρνουν να τους συναντήσουν. Στις γιορτές και στα γενέθλια απλώς «έρχονται δώρα», στις αρρώστιες εμφανίζεται ο οικογενειακός γιατρός, στις μαθησιακές δυσκολίες παρεμβαίνει ο ιδιωτικός δάσκαλος, στις καθημερινές ανάγκες πλάι τους βρίσκεται ο αλλοδαπός οικιακός βοηθός.

Αν σ' αυτό το μοντέλο family προσθέσει κανείς το παιδί

πακέτο των χωρισμένων ζευγαριών, το παιδί-πλεόνασμα των φτωχών νοικοκυριών, το παιδί-πάρκινγκ των εργαζόμενων γυναικών, το παιδί-ειδικό θύμα των οικονομικών μεταναστών, το παιδί με σκοτωμένους γονείς, το ναρκοθετημένο παιδί, θα συνειδητοποιήσει ότι οι απόγονοί μας έχουν στην πραγματικότητα γίνει απο-παιδία ενός κόσμου όπου το συναισθηματικό στοιχείο μοιάζει να μην απασχολεί κανέναν.

Με το φανάρι σπασμένο κυκλοφορούν τα παιδιά στους κοινωνικούς δρόμους. Εκεί, σε ξεχασμένες πλατείες κι εγκαταλειμμένες αλάνες, μαθαίνουν πως δεν υπάρχει πια ο όμορφος κόσμος των παραμυθιών, πως οι ήρωες με τα άσπρα άλογα κουράστηκαν, πως οι κακοί μάγοι πήραν την κατάσταση στα χέρια τους, πως κανείς πια δεν τολμάει να πει ότι ο βασιλιάς είναι γυμνός.

Χωρίς φανάρι, τα παιδιά μας (παιδιά όλων αυτών που ζουν στην Ελλάδα) θα διαβάζουν λάθος τα μηνύματα και τα σήματα. Θα συγκρουστούν μεταξύ τους και μ' εμάς αντί να παλέψουν μαζί μ' εμάς κατά των συνθηκών (και των εξουσιαστών) που κάνουν «τα παιδιά των φαναριών» να μοιάζουν με προ – αγγέλου ενός αρχέγονου φόβου (κι ενός δικασμένου κόσμου) που πιστέψαμε ότι είχαμε πια ξεπεράσει.

Επιμύθιο

Δεν αποτελεί λύση η μετακύλιση των ενοχών για όλα τα «κακά» στη νέα γενιά, λες και αυτή προέκυψε έξαφνα και από το πουθενά, λες και έχουν αποκοπεί όλοι οι ομφάλιοι λώροι, λες και η καταπίεση των ενηλίκων (και δη των ηλικιωμένων) δεν εξακολουθεί να προσδιορίζει το «γίγνεσθαι» στην Ελλάδα, λες και τα παιδιά μας γεννήθηκαν και μεγάλωσαν «εν κενώ», πορεύονται «εν τρικυμία» και θα καταλήξουν στο κενό.

Στην πρακτική (και ιδεολογία) της απόρριψης, που πολλοί ενήλικες-πετυχημένοι υιοθετούν, οι νέοι απάντησαν με το ίδιο νόμισμα. **Απορρίπτουν όσους τους απέρριψαν**, χωρίς όμως να απορρίπτουν την ίδια τη ζωή. Στο δίλημμα «δυστυχιισμένος,

χαζοχαρούμενος, διαμαρτυρόμενος» ή «διακινδυνεύων οργισμένος ανεξάρτητος», οι νέοι, τα παιδιά μας, ορθώς ακολουθούν τον δεύτερο δρόμο. Μπορεί κάτι τέτοιο να μας ενοχλεί, να μας διαψεύδει, να μας τρομάζει, αλλά ίσως είναι ο μόνος τρόπος για να συνειδητοποιήσουμε ότι, για να 'ναι τα παιδιά μας περήφανα που έχουν τέτοιους γονείς, πρέπει πρώτα να νιώθουμε εμείς οι ίδιοι περήφανοι για όσα κάναμε στη ζωή και ταυτόχρονα να αισθανόμαστε περήφανοι που μεγαλώνουμε νέους οι οποίοι έμαθαν να αμφισβητούν. Αν έτσι δε σκεφτούμε και δεν πράξουμε, εμείς **θα καταγγέλλουμε αυτό που προκαλούμε**, εκείνοι, δε, θα συνεχίσουν να προ(σ)καλούν το μέλλον τους ερήμην ημών.

Δεν είμαι εγώ αυτός που θα προτείνει στους άλλους πώς θα ζήσουν, ποια θα είναι τα πρότυπά τους. Αυτό που ίσως χρειαστεί στους νέους είναι να μάθουν να διεκδικούν το δικαίωμα στη διαφορά, στη **διαφωνία** και στην **ουτοπία** και να μάθουν να μη θέλγονται από τις εύκαμπτες ιδεολογίες.

Να γίνουν τόσο ελεύθεροι, τόσο ριζοσπάστες, τόσο ανθρωπίνοι και τόσο υπεύθυνοι, όσο οι ίδιοι θέλουν κι όχι όσο οι δικές μας αρτηριοσκληρωτικές αντιλήψεις τους επιτρέπουν.

Ας τους ευχηθούμε, λοιπόν, ούριο άνεμο στο μεγάλο ταξίδι της ΖΩΗΣ κι ας πάψουμε μικρόψυχα να ηθικολογούμε στα σαλόνια και στις οθόνες ή στα στρογγυλά τραπέζια.

Κάναμε κόλαση τη δική μας ζωή. Ας μη γίνουμε ΚΟΛΑΣΗ και για τους (ακόμη αθώους) νέους. ❖

Ο ΤΥΠΟΣ & ΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ

Παντελής Μπουκάλας

δημοσιογράφος - συγγραφέας

Ακόμα κι αν δεν ήταν στους στόχους και στις βλέψεις του, θα ήταν απολύτως αδύνατο για τον Τύπο να μην επηρεάζει συνειδήσεις, να μη διαμορφώνει γούστα και στάσεις ζωής, να μην επιβάλλει πρότυπα κάθε είδους, γλωσσικά, αισθητικά, πολιτικά, ιδεολογικά. Ποικιλόμορφη πια η Μεγάλη του Τύπου Σχολή, έντυπη, ραδιοφωνική, τηλεοπτική, διαδικτυακή, μπορεί να υστερεί σε πολλά, σε πάρα πολλά έναντι του οργανωμένου σχολείου, της θεσμοθετημένης εκπαίδευσης, εντούτοις διαθέτει και ορισμένα πλεονεκτήματα.

Το πρώτο πλεονέκτημά της απορρέει από το γεγονός ότι είναι συνεχώς εν λειτουργία και δράσει, εικοσιτέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο και 365 ημέρες το χρόνο, εν αντιθέσει με το κανονικό σχολείο, που και το πενήνημέρό του έχει και τις διακοπές του.

Πλεονέκτημα δεύτερο, ότι δεν βαθμολογεί, δεν αξιολογεί, δεν επιβάλλει ποινές, δεν αγχώνει με εξετάσεις, άρα δεν προκαλεί την αποστροφή των «σπουδαστών» του· τα παιδιά μας, κακά τα ψέματα, νιώθουν ελεύθερα στο Ίντερνετ ή μπροστά στην τηλεόραση, όχι στη σχολική τάξη.

Πλεονέκτημα τρίτο, συναφές, ότι, εν αντιθέσει και πάλι με το κανονικό σχολείο, στη Μεγάλη των Μίντια Σχολή δεν αναγνωρίζουμε κανένα στοιχείο καταναγκασμού· φοιτάς σε αυτήν, τυπικά, με την ελεύθερη βούλησή σου, όποιες και όσες ώρες θέλεις, σε όποιο τμήμα της επιθυμείς· παίρνεις δηλαδή χωρίς να δίνεις, πέρα από το χρόνο σου εννοείται, κι ένα κομμάτι της ψυχής σου, έστω κι αν αυτό δεν γίνεται αμέσως αντιληπτό. Δεν εκχωρούν όλοι το ίδιο κομμάτι ψυχής ανάλογα με την ηλικία του σώματος ή του πνεύματος του καθενός, που δεν είναι αυτονόητο ότι συμβαδίζουν. Δεν πρέπει πάντως να πλύνει ένα

ποσοστό στατιστικώς και κοινωνικώς ασήμαντο το σύνδρομο «Otaaku», όπως το ονόμασαν οι Ιάπωνες αρκετά χρόνια πριν, εννώντας το σύνδρομο που οδηγεί τους μανιώδεις εικονοφάγους να αποσύρονται από τα εγκόσμια και να βιώνουν τη ζωή τους σαν να τη βλέπουν σε βίντεο ή σαν να την παίζουν σαν παιχνίδι στον υπολογιστή τους.

Ο συσχετισμός του Τύπου με το σχολείο κάθε άλλο παρά καινούργιος είναι. Το καινούργιο, αυτό που εμφανίστηκε μετά την τεράστια επέκταση του ηλεκτρονικού Τύπου και τη διεύρυσή του σε κάθε πτυχή και κάθε στιγμή της ιδιωτικής μας ζωής, είναι ότι η Σχολή του Τύπου διεκδικεί πια (ή της επιτρέπεται, που είναι το ίδιο) να λειτουργεί όχι συμπληρωματικά αλλά μονοπωλιακά, ακριβώς όπως η τέταρτη εξουσία επιθυμεί την αυτοκρατορία, όχι το συντονισμό της με τις τρεις θεσμοθετημένες εξουσίες.

Μία από τις πρωιμότερες συσχετίσεις του Τύπου με την παιδεία, και τις σφοδρότερες ως προς τα συμπεράσματά της, ανήκει στον Φρειδερίκο Νίτσε. Πριν από ενάμιση αιώνα περίπου, 137 χρόνια για την ακρίβεια, το 1872, ο Γερμανός φιλόσοφος εξαπέλυε την επίθεσή του κατά του Τύπου της εποχής του με τα εξής λόγια:

«Στη δημοσιογραφική κοίτη εκβάλλουν και οι δύο τάξεις: η εξάπλωση και η αποδυνάμωση της παιδείας, δίνουν εδώ η μια το χέρι στην άλλη. Το δημοσιογραφικό έντυπο παίρνει τώρα τη θέση της παιδείας και όποιος εξακολουθεί να έχει αξιώσεις για μόρφωση στηρίζεται πια –έστω κι αν είναι και ο ίδιος επιστήμονας– σ' αυτό το ενδιάμεσο κολλητικό στρώμα που στοκάρει τους αρμούς ανάμεσα σε κάθε κοινωνική τάξη, σε κάθε τέχνη, σε κάθε επιστήμη και που είναι τόσο στερεό και σίγουρο όσο μόνο το δημοσιογραφικό έντυπο μπορεί να είναι. Στην εφημερίδα κορυφώνονται οι ιδιότυποι μορφωτικοί στόχοι της εποχής μας. Και κατά τον ίδιο τρόπο, τη θέση του εκλεκτού [Genius] που είναι ο Οδηγητής κάθε εποχής, αυτός που τη λυτρώνει από το προσκαιρινό, την έχει πάρει ο δημοσιογράφος, ο υπηρέτης της στιγμής. Πέστε μου τώρα εσείς, έξοχε δάσκαλέ μου, τι ελπίδες μπορώ να έχω στον αγώνα εναντίον αυτής της διαστροφής κάθε σωστής προσπάθειας για παιδεία, μιας διαστροφής που τη διαπιστώνουμε

παντού; Με τι θάρρος θα εμφανιστώ εγώ, ένας δάσκαλος μόνος μου, όταν ξέρω ότι πάνω από κάθε σπόρο αληθινής παιδείας που έχω σπείρει, θα περάσει αμέσως με τρόπο ανελέητο ο οδοστρωτήρας της ψευδοπαιδείας και θα τον συνθλίψει; Αναλογιστείτε πόσο ανώφελη είναι ακόμα και η πιο ενιατική δουλειά κάθε δασκάλου που προσπαθεί να οδηγήσει το μαθητή προς τα πίσω, στον ατέλειωτα μακρινό και δυσπρόσιτο κόσμο της Ελλάδας, στην αυθεντική πατριδα της παιδείας. Αφού ο μαθητής αυτός την άλλη ώρα θα πιάσει στα χέρια του μια εφημερίδα ή έστω κάποιο από τα “μορφωτικά” βιβλία που ακόμη και στο ύψος τους έχει αποτυπωθεί το αηδιαστικό έμβλημα της σύγχρονης εκπαιδευτικής βαρβαρότητας» (στο βιβλίο «Το μέλλον της παιδείας μας», μετάφραση Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, εκδ. Ροές, 1980).

Μάλλον εύκολα μπορούμε να φανταστούμε τι κεραυνούς θα εξαπέλυε ο Νίτσε αν τύχαινε να ζήσει στην εποχή μας, αν ζούσε δηλαδή και αυτός, σαν κι εμάς, μέσα στην τηλεόραση και όχι απέναντί της όπως αφελώς πιστεύουμε, μέσα στο Ίντερνετ και όχι έξω από αυτό. Εύκολα επίσης φανταζόμαστε το θυμό του όταν θα διαπίστωνε ότι, πολύ μακριά πια από τον καιρό που η εφημερίδα ήταν «η καθημερινή προσευχή του αστού», η τηλεόραση έχει γίνει μια εκκλησία παμμεγέθης, όπου λατρεύεται η «μοντέρνα θεότητα», η δημοσιογραφία δηλαδή, όπως τη χαρακτήριζε ο Μπαλζάκ. Πρόκειται μάλιστα για μια εκκλησία που, ενώ παραμένει λατρευτικός χώρος γεμάτος είδωλα που αντικαθιστούν το ένα το άλλο, ταυτόχρονα επιχειρεί να υποκαταστήσει και την πάλαι ποτέ εκκλησία του δήμου, προσποιούμενη πως αυτή είναι ο αυθεντικός λαός, ή τέλος πάντων αυτή εκφέρει την αυθεντική φωνή του λαού. Εκείνο πάντως που είναι δύσκολο να φανταστούμε είναι έναν σύγχρονο μας εκπαιδευτικό, οποιασδήποτε βαθμίδας, ο οποίος, ακόμα κι αν δεν αισθάνεται Οδηγητής όπως ο Νίτσε, ακόμα κι αν δεν αναζητά την επιστροφή στην αρχαία Ελλάδα, να μη νιώθει κάτι ανάμεσα σε αμνηχανία και απόγνωση όποτε συλλογίζεται και αυτός ότι οι προσπάθειές του είναι σαν των Τρώων: όση δουλειά κι αν κάνει, φιλόπονα και φιλότιμα, θα ‘ρθει έπειτα ο «οδοστρωτήρας της ψευδοπαιδείας» και θα την εξανεμίσει. Ας προσέξουμε πάντως ότι, παρ’ όλη την οργή του και τον

άλλως πως δεδομένο μηδενισμό του, ο Νίτσε δεν μηδενίζει τη σημασία της δημοσιογραφίας· λέει ευθύς εξαρχής ότι στη δημοσιογραφική κοίτη εκβάλλει και η εξάπλωση της παιδείας, όχι μόνο η αποδυνάμωσή της. Σε πολλές περιόδους, και σε πολλές χώρες, ο Τύπος λειτούργησε διαφωτιστικά, παιδευτικά, και επαναστατικά βέβαια, και το γνώρισμά του αυτό δεν είναι νοητό και ηθικό να το σβήνουμε με τη γομολάστιχα που μας προσφέρει η τωρινή εναντίωσή μας στην παντοκρατορία των μήντια, και μάλιστα των ηλεκτρονικών. Οι συλλήβδην καταδίκες είναι εκ προοιμίου άδικες.

Δεν είναι πάντως άδικο να πούμε ότι συχνά πυκνά οι δημοσιογράφοι λησμονούν πως είναι «υπηρέτες της στιγμής» και, μεθυσμένοι από τη δύναμη που πέφτει ξαφνικά στα μάλλον απάρασκευα χέρια τους, ζαλισμένοι από το κοινωνικό τους γόητρο που υπερβαίνει κατά πολύ την αυταξία τους, φέρονται σαν μικροί θεοί. Ιδού λοιπόν ένα πρώτο «πρότυπο» από το οποίο πρέπει οπωσδήποτε να πάρουμε τις αποστάσεις μας: πρόκειται για το πρότυπο της αλαζονείας και της δοκνησιοφίας, αυτής της επηρμένης πανεπιστημοσύνης που επιτρέπει σε μας τους δημοσιογράφους να φοράμε τα γυαλιά σε συνταγματολόγους τη Δευτέρα, σε σεισμολόγους την Τρίτη, σε επιδημιολόγους την Τετάρτη, σε εκπαιδευτικούς την Πέμπτη, σε δασολόγους και πυροσβέστες την Παρασκευή, σε μετεωρολόγους το Σάββατο, σε θεολόγους την Κυριακή, μέρα που 'ναι, και στους πολιτικούς όλες τις ημέρες της εβδομάδας. Αλλά μακάρι να ήταν αυτό το μόνο αρνητικό πρότυπο που διακινεί ο ηλεκτρονικός Τύπος. Αίφνης, ποιο πρότυπο περί διαλόγου και σοβαρής συζήτησης προωθούν οι λογομαχίες στα στρογγυλά τραπέζια και στα παράθυρα των ειδήσεων, λογομαχίες που πολλές φορές στήνονται και σκνηοθετούνται, ώστε να ερεθιστεί το κοινό, να καθηλωθεί, να μην αλλάξει κανάλι; Ποιο πρότυπο σεβασμού της ζωής και του άλλου προάγεται όταν κάθε καταναλωτής τηλεόρασης έχει καταπιεί δεκάδες χιλιάδες σκηνές ακρότατης βίας και θανάτου ώσπου να φτάσει στην εφηβεία του, έχει εθιστεί δηλαδή στην απαξίωση της ζωής και στη σχετικοποίηση του θανάτου; Από ποιο πρότυπο φιλοξενίας, το χριστιανικό

και το «αγαπάτε αλλήλους» ή το αρχαιοελληνικό και τον Ξένιο Δία, απορρέει η συνήθεια να χρησιμοποιούνται τίτλοι αρνητικής χροιάς στα ρεπορτάζ που αφορούν μετανάστες, μια συνήθεια πιστοποιημένη και μαθηματικά πια, από τις σχετικές πανεπιστημιακές έρευνες; Ποιο πολιτικό και ιδεολογικό πρότυπο διακινείται και σταδιακά ριζώνει όταν με το πρόσχημα του λάιφ στάιλ, η τηλεόραση υπερπροβάλλει συστηματικά, και περιφρονώντας την κοινοβουλευτική αναλογία, τα στελέχη συγκεκριμένου κομματικού χώρου ακροδεξιών χαρακτηριστικών; Ποιο μοντέλο για τη γυναίκα, αλλά και για τον άντρα έναντι της γυναίκας, προτείνεται με τη μετεωρολόγο Πετρούλα, που τον Ιούλιο θα έχει απομείνει με ένα φύλλο συκής για να μη χάσει τους ήδη ανιώντες θαυμαστές της ή με τις ημίγυμνες κοπελιές που χρησιμοποιούνται σαν ένσαρκη διακόσμηση του άρρενος τηλεοπτικού οικοδεσπότη που δεν παραλείπει να πετάει τους σεξιστικούς αστεϊσμούς του; Ποιο πρότυπο φιλάθλου υπηρετούν τα φανακώτατα και αγρίως σεξιστικά πρωτοσέλιδα των αθλητικών εφημερίδων και ποιο πρότυπο πολίτη έχουν υπόψη τους τα φύλλα και τα κανάλια που στρώνουν την πραγματικότητα στην προκρούστεια κλίνη του συμφεροντολογικού κομματισμού τους; Ποιο πρότυπο αυτοσεβασμού, αλλά και συζυγικού ή οικογενειακού βίου, προωθούν εκπομπές σαν τη «Στιγμή της αλήθειας», όπου για να επιβραβευτεί ο παίκτης πρέπει να αυτοδιαπομπευτεί δημοσίως, με αυτόπτες και αυτόκοους μάρτυρες τους στενότερους συγγενείς του που νομιμοποιούν τον αυτοξευτελισμό του; Ποιο πολιτιστικό πρότυπο επιβάλλεται από τους διαύλους όταν, σύμφωνα με τις καταγραφές της AGB, την περίοδο 2005-2006 τα ιδιωτικά κανάλια αφιέρωσαν στον τομέα «Τέχνες/ Πολιτισμός» ένα ποσοστό χρόνου κυμαινόμενο από 0,1% έως 1,9%, την επόμενη χρονιά ένα ποσοστό από 0,1% έως 1,7% και τη σεζόν 2007-2008 ένα ποσοστό ακόμα μικρότερο, αφού στο Μέγκα αναλογεί ένα 0,6%, στο Άλφα ένα 0,3%, στο Σταρ ένα 0,2% και στο Άλτερ ένα θηριώδες 0,1%; Δεδομένες είναι οι απαντήσεις σε όλα αυτά τα ερωτήματα. Το κακό όμως είναι ότι έχουμε να κάνουμε μ' εκείνη τη σπάνια περίπτωση όπου η ορθή απάντηση δεν λύνει το πρόβλημα αλλά απλώς επιβεβαιώνει την ύπαρξή του και τη διαιώνισή του. ❖

ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ & ΠΡΟΤΥΠΑ

Σαλτερής Νικόλαος
Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής
Εκπαίδευσης Νομαρχίας Πειραιά

Εισαγωγή

Στην καθημερινή γλώσσα, αντιλαμβανόμαστε τα πρότυπα **Σ**ως «φύσει» ή «θέσει» **ξεχωριστά, υποδειγματικά ή ιδανικά πρόσωπα, καταστάσεις, χώρους και ιδέες** που προκαλούν το θαυμασμό, και ως εκ τούτου **γεννούν στα κοινωνικά υποκείμενα την επιθυμία μίμησης.**

Έτσι, κάνουμε συχνά λόγο για κάποιον άνθρωπο που αποτελεί πρότυπο οικογενειάρχη, επιστήμονα, επαγγελματία, γονιού, καλλιτέχνη, ερευνητή, εκπαιδευτικού, αθλητή αλλά και μαθητή, νέου ή εφήβου. Μιλάμε συχνά για πρότυπο ομάδας, γηπέδου, συνοικίας, χώρας, ανάπτυξης, για «πρότυπο» σχολείο (παλαιότερα αυτός ο τύπος του σχολείου ήταν θεσμοθετημένος), για πρότυπες παιδικές χαρές, πάρκα, μουσεία, αίθουσες κ.ο.κ. Ακόμα, στην προσπάθειά μας να συλλάβουμε αφηρημένες έννοιες, κάνουμε λόγο για ανθρώπους που εικονοποιούν το πρότυπο αρετής, αυτοθυσίας, αφοσίωσης, φιλοπατρίας, αγωνιστικότητας, εργατικότητας, τιμιότητας αλλά και ομορφιάς, επιχειρώντας διαμέσου της περιγραφής συγκεκριμένων πράξεων, ενεργειών ή αποκλειστικά και μόνο της εικόνας τους να δώσουμε σάρκα και οστά σε ιδέες που δύσκολα γίνονται κατανοητές από μη πεπαιδευμένα ή ολοκληρωμένα άτομα (δηλαδή παιδιά και εφήβους). Τέλος, μιλάμε για ξένα πρότυπα, για παραδοσιακά, λαϊκά, εθνικά, μοντέρνα, αστικά, ευρωπαϊκά ή αμερικάνικα πρότυπα, αλλά και για αρνητικά πρότυπα, προσπαθώντας να προσδιορίσουμε, χωρίς να το περιγράψουν επακριβώς, ένα σύνολο ρευστών ιδιοτήτων ή χαρακτηριστικών που αποδεχόμαστε ως ανώτερα ή αντίθετα απορρίπτουμε ως επιβλαβή. Η αξιολόγηση όμως αυτή καθορίζεται από το δικό μας **σύστημα αξιών** που, στην πρώτη περίπτωση, επιθυμούμε

να ταυτίζεται ή να ανήκει σ' αυτά και στη δεύτερη, θεωρούμε ότι απέχει πολύ ή πιθανώς και να απειλείται από την επίδραση και κυριαρχία τους.

Σ' αυτό το χαώδες, σε πρώτη ανάγνωση, τοπίο είναι φανερό ότι *συγχωνεύονται αντιλήψεις για την ταυτότητά μας (ποιοι είμαστε, ποιοι θα επιθυμούσαμε να είμαστε, πού ανήκουμε, πού θα επιθυμούσαμε να ανήκουμε)*, με κανονιστικές ιδέες περί του ορθού και ανώτερου του συνηθισμένου, ή αλλιώς συστατικά στοιχεία της ταυτοτικής αντίληψης του Εγώ με μορφές ιεράρχησης των λεγόμενων κοινωνικών αξιών. Το προηγούμενο κράμα αντιλήψεων, ιδεών και αξιών οργανώνεται υπό το βάρος της *επιθυμίας για μίμηση*, άρα, πρακτικά, είναι ανιχνεύσιμο σε *διαδικασίες και μέτρα που εντάσσονται ή ανήκουν αφ' εαυτά στις τυπικές και άτυπες μορφές διαπαιδαγώγησης*, τις οποίες συναντά κανείς στις νεωτερικές κοινωνίες.

Στο σημείο αυτό, τα *πρότυπα συναντούν τις δύο έννοιες της Αγωγής*. Η πρώτη αφορά τη γεωμετρικά επεκτεινόμενη και ενσυνείδητα οργανωμένη τυπική μορφή μάθησης και μεταβίβασης γνώσεων, αντιλήψεων, ιδεών, αξιών και στάσεων, δηλαδή την Εκπαίδευση ή γενικότερα το *εκπαιδευτικό σύστημα* των σύγχρονων κοινωνιών. Η δεύτερη αποτελεί αυτό που θα ονομάσουμε για τις ανάγκες του παρόντος κειμένου *διενρυσμένη μάθηση*. Πρόκειται για τη συνεχή και ατέρμονη διαδικασία, εν μέρει συνειδητή και κυρίως ασύνειδη, στην οποία «εκτίθεται» τα κοινωνικά υποκείμενα, ζώντας μέσα στην οικογένεια, τη γειτονιά, το σχολείο, το χώρο εργασίας, τη χώρα γέννησης και, γενικότερα, σε αυτό που ονομάζουμε ανθρώπινη οργανωμένη κοινωνία, θεσμούς και υποσύνολά της.

Από τα προηγούμενα μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι, ενώ στον καθημερινό μας λόγο η αναφορά *στα πρότυπα* μοιάζει απλή και αυτονόητη, όταν καταβάλλουμε προσπάθεια να κατανοήσουμε την ύπαρξη και λειτουργία τους σε επιμέρους διαστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας *–όπως επιχειρούμε εδώ να πράξουμε για το σύγχρονο σχολείο–*, το εγχείρημα απαιτεί μια ελάχιστη περιδιάβαση. Μια περιδιάβαση στις θεωρίες μάθησης, ώστε να αντιληφθούμε *πώς μαθαίνει κά-*

ποιος, στην εξελικτική ψυχολογία, για να κατανοήσουμε *ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά ενός παιδιού που μαθαίνει*, αλλά και στα συστήματα κοινωνικών αξιών και τη λειτουργία τους στις σύγχρονες κοινωνίες, καθώς και στη θεωρία των κοινωνικών ρόλων, ώστε να παρακολουθήσουμε πώς λειτουργούν οι σημαντικοί «Άλλοι» για τον μαθητή, δηλαδή οι γονείς και δάσκαλοί του, σε σχέση με την ανάδειξη, προβολή και μεταβίβαση *προτύπων από γενιά σε γενιά*.

Οι παραπάνω χώροι θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια, αφού αναφερθούμε εν ολίγοις στην έννοια του σχολικού περιβάλλοντος και του σύγχρονου σχολείου.

Το σύγχρονο σχολείο, ως χώρος προβολής προτύπων

Το σύγχρονο σχολείο αποτελεί σημαντικό θεσμό του νεωτερικού κράτους. Σκοπεύει στη διάδοση της Γνώσης και των πρακτικών εφαρμογών της, στη διαμόρφωση ταυτοτήτων των υποκειμένων αλλά και στην αναπαραγωγή του κοινωνικού συστήματος. Οι τρεις αυτές ομάδες στόχων, τουλάχιστον στο επίπεδο των προθέσεων, επιχειρείται να συνδυαστούν έτσι ώστε το σχολείο να λειτουργεί ταυτόχρονα ως μοχλός κοινωνικής ανάπτυξης και διατήρησης της κοινωνικής συνοχής, αλλά και ως εργαλείο προόδου της οικονομίας του έθνους-κράτους παλαιότερα και των αναδυόμενων υπερεθνικών κρατικών οντοτήτων σήμερα (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση).

Σ' αυτό το πολιτικό πλαίσιο, οι επιστήμες της Αγωγής μελετούν από τις αρχές του 20ού αιώνα τον σχολικό θεσμό, επικεντρώνοντας στο σημαντικότερο κύτταρό του, δηλαδή τη σχολική μονάδα. Προσπαθούν να εντοπίσουν αρχικά και να αναλύσουν στη συνέχεια τους παράγοντες εκείνους που διαμορφώνουν την *πραγματικότητα του σχολικού περιβάλλοντος*.

Στον πολυσυλλεκτικό αυτό επιστημονικό χώρο (επιστήμες της Αγωγής) γίνεται αποδεκτή τα τελευταία χρόνια η θέση ότι το *σύγχρονο σχολείο αποτελεί ένα πολυ-πρισματικό πεδίο*. Σ' αυτό συν-επιδρούν επιμέρους πολιτικοί και κοινωνικοί

θεσμοί, πρόσωπα και επιστημονικές γνώσεις, με το εκάστοτε επίπεδο εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και τα κοινωνικά, ιδεολογικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών του, που λειτουργούν ως φορείς διαφορετικών γλωσσικών κωδίκων και κουλτούρας. Η αλληλεπίδραση αυτή εκδηλώνεται στο εσωτερικό του πεδίου και ως σύγκρουση διαφορετικών συστημάτων κοινωνικών αξιών, ρητορικών κοσμοθεωριών, καθώς και ιδεολογιών, συλλογικών και προσωπικών προταγμάτων, που επιδιώκουν να υπαγορεύσουν το δέον γενέσθαι για το παρόν και το μέλλον του σχολείου. Επιδιώκουν επίσης να καθορίσουν τα χαρακτηριστικά του, τις γνώσεις που αυτό διδάσκει, τις αξίες και τα πρότυπα που προωθεί, επιχειρώντας με αυτό τον τρόπο να διαμορφώσουν όσους διέρχονται το εκπαιδευτικό πεδίο, δηλαδή τους σημερινούς μαθητές και αυριανούς πολίτες.

Ο παρακάτω πίνακας επιχειρεί να περιγράψει ελλειμματικά και ακροθιγώς ομάδες και δυνάμεις οι οποίες δρουν στο πεδίο αυτό.

Είναι αυτονόητο ότι σ' αυτό το πεδίο οι επιμέρους συνιστώσες του λειτουργούν συνειδητά ή ασυνείδητα ως *πρότυπα για εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές*, ακόμα και όταν κάτι τέτοιο δεν προσδιορίζεται ή δεν είναι ευδιάκριτο σε πρώτη ανάγνωση.

Έτσι, παραδειγματικά, θα σημειώναμε ότι η μορφή διοίκησης που ασκείται σε μια σχολική μονάδα *προβάλλει πρότυπα* ή τύπους *εξουσίας* (δημοκρατική, αυταρχική, συμμετοχική, ασθενής κ.ο.κ.) ως άξια μίμησης ή ως παράδειγμα αποφυγής σε εκπαιδευτικούς, γονείς, μαθητές και διαμέσου αυτών, στο σύνολο της κοινωνίας. Το ίδιο συμβαίνει και με στοιχεία, αμελητέα σε πρώτη ανάγνωση, όπως είναι η *ευταξία του σχολείου*, ως κυρίαρχη *εικόνα της αντίληψης για τον δημόσιο χώρο*. Ένα καθαρό, τακτοποιημένο, ήσυχο και χαρούμενο σχολικό περιβάλλον δίνει εντελώς διαφορετικά *πρότυπα διαχείρισης και λειτουργίας του δημόσιου χώρου* στους αυριανούς πολίτες απ' ό,τι το ακριβώς αντίθετό του. Αντιστικτικά, θα μπορούσε να προβάλλει κανείς εικόνες του μέσου ελληνικού σχολείου με ένα σχολείο σκανδιναβικής χώρας. Το ίδιο συμβαίνει και με τα προβαλλόμενα *πρότυπα συλλογικής δράσης*. Οι περισσότεροι έχουμε εμπειρία της διαφοράς μεταξύ σχολείων, όπου ο σύλλογος διδασκόντων και ο σύλλογος γονέων δεν δηλώνουν εμπράκτως την παρουσία τους και άλλων, όπου και τα δύο αυτά όργανα διοίκησης της σχολικής μονάδας με τη δράση τους *εκπαιδεύουν* εμπράκτως τους νεαρούς μαθητές στην αντίληψη ότι η συλλογική ανθρώπινη δράση έχει ιδιαίτερη χρησιμότητα και, ως εκ τούτου, αποτελεί σταθερή κοινωνική αξία. Τέλος, ο *τρόπος οργάνωσης* και η *μορφή εργασίας* που επικρατούν σε μια σχολική μονάδα εμβαπτίζουν τους σημερινούς μαθητές και αυριανούς πολίτες σε αντιλήψεις για τη φύση και το χαρακτήρα της εργασίας (ατομική-ανταγωνιστική VS ομαδική-συνεργατική, προγραμματισμένη VS ευκαιριακή, εξαντλητική-απαιτητική VS εύρυθμη-οργανωμένη).

Σ' ένα υψηλό επίπεδο αφαίρεσης, το *κύριο χαρακτηριστικό του σύγχρονου σχολείου* που, όπως δείξαμε προηγουμένως, *δρα αφ' εαυτού και ως όλον* σαν πρότυπο για μαθητές, γονείς

και εκπαιδευτικούς, είναι η *υποχρεωτικότητα*. Η υποχρεωτικότητα του σχολείου αποτελεί και νομικά προσδιορισμένο θεμελιακό χαρακτηριστικό του και προσδιορίζεται σαφώς ως υποχρέωση και ταυτόχρονα ως δικαίωμα εγγραφής και φοίτησης όλων των μελών μιας σύγχρονης κοινωνίας σ' αυτό, τουλάχιστον για ένα συγκεκριμένο διάστημα της ζωής τους. Τα διάστημα αυτό είναι ιστορικά διαπιστωμένο ότι αυξάνει σταδιακά (6χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, 9χρονη, 10χρονη, 12χρονη) και παράλληλα αποτελεί δείκτη προόδου και εκσυγχρονισμού μιας χώρας. Όσο πιο προηγμένες είναι οι χώρες τόσο πιο πολλά είναι τα χρόνια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και τόσο πιο χαμηλός ο δείκτης πρόωρης εγκατάλειψης του σχολικού συστήματος.

Σχηματικά, η υποχρεωτικότητα του σύγχρονου σχολείου δηλώνεται ανάγλυφα με τον ήχο του πρωινού σχολικού κουδουνιού, που ακούγεται σε κάθε συνοικία μεγαλόπολης, πόλης, κωμόπολης ή χωριού σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου μας.

Ο υποχρεωτικός χαρακτήρας του σχολείου εκπαιδεύει τον νεαρό μαθητή και αυριανό πολίτη, δρώντας και ως πρότυπο της *βασικής κοινωνικής υποχρέωσης των υποκειμένων να ασκούν κάποιο έργο, ενταγμένα σε ευρύτερες ομάδες και υπακούοντας σε κοινούς και εκ των προτέρων σαφώς προσδιορισμένους κανόνες*. Μπορεί κανείς να διανοηθεί ένα σχολικό περιβάλλον, όπου δεν θα υφίσταται η υποχρεωτικότητα των μαθητών να προσέρχονται και να αποχωρούν συγκεκριμένη ώρα; Όπου εκπαιδευτικοί και μαθητές θα εργάζονται μόνο αν το επιθυμούν και απολύτως μόνοι τους; Η υποχρεωτικότητα, ακόμα και στις πλέον πειραματικές μορφές σχολείων (π.χ. Summerhill, σχολείο στο σπίτι), είναι σταθερά παρούσα και ειδοποιεί τα άτομα για την πεμπτουσία της κοινωνικής τους μοίρας.

Όμως, ανάλογα με τη *συνείδηση που διαθέτουν τα μέλη της σχολικής κοινότητας για τη βαρύτητα του σχολείου στη διαμόρφωση του ατόμου και ανάλογα με τα μέτρα που λαμβάνουν εμπράκτως για τη διαμόρφωση του σχολικού περιβάλλοντος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό το πρότυπο της*

έννοιας της υποχρεωτικότητας, που προβάλλει η συγκεκριμένη σχολική μονάδα στα μέλη της και ιδιαίτερα τους μαθητές της. Έτσι, συναντάμε σχολικές μονάδες, όπου οι κανόνες λειτουργίας, οι γενικότεροι σκοποί και οι ειδικοί στόχοι (γνωστικοί, παιδαγωγικοί, διαχειριστικοί κ.ά.), η έννοια της πειθαρχίας και της εργασίας, η έννοια των ορίων, η έννοια του ανήκειν και οι κοινά αποδεκτές αξίες έχουν περιγραφεί και γνωστοποιηθεί στα μέλη της είτε εκ των προτέρων είτε και με τη δική τους συμβολή στη διαμόρφωσή τους. Συναντάμε, όμως, και πολλές άλλες σχολικές μονάδες όπου τα παραπάνω παραμένουν ασαφή, δυσδιάκριτα ή και εντελώς αδιάφορα για τα μέλη τους.

*Αν, λοιπόν, θέλαμε να προσδιορίσουμε την **ειδοποιό διαφορά του σύγχρονου σχολείου απ' το παλαιότερο**, θα μπορούσαμε με ακρίβεια να ισχυριστούμε ότι **σύγχρονο σχολείο είναι ακριβώς αυτό που, δρώντας σ' ένα ποικίλα διαφοροποιημένο κοινωνικό περιβάλλον, όπου εξ ορισμού υπάρχουν έντονες αντιθέσεις και διαφορές, γνωστοποιεί συστηματικά, όταν δε συνδιαμορφώνει με τα μέλη του, όλα τα προηγούμενα (στόχους, σκοπούς, αξίες, κανόνες εργασίες κ.λπ.), δίνοντας με αυτόν τον τρόπο ένα πρότυπο λειτουργίας των κοινωνικών θεσμών σε μια ανοικτή σύγχρονη και δημοκρατική κοινωνία**. Αντίθετα, το παραδοσιακό σχολείο δε διακρινόταν για παρόμοιες ανησυχίες και δεν προσδιόριζε με σαφήνεια τους όρους λειτουργίας του, αλλά τους παρουσίαζε ως δεδομένους και άτεγκτους στα μέλη του και στην κοινωνία γενικότερα.*

*Κύριος λόγος για τον οποίο αυτή η μορφή λειτουργίας του σύγχρονου σχολείου προβάλλει σήμερα **ως αναγκαία** αποτελεί η πολιτική και επιστημονική εκτίμηση ότι το κόστος (με όλους τους επιμέρους προσδιορισμούς που μπορεί να λάβει η έννοια) **λειτουργίας του παραδοσιακού σχολείου, δηλαδή ενός σχολείου που διακρινόταν για τον συγκεντρωτικό και αυταρχικό χαρακτήρα του**, ήταν υπερβολικά υψηλό σε σχέση με τον αριθμό των μαθητών που εκπαιδευε και η **αποτελεσματικότητά του**, η συμβολή του δηλαδή στη συνολική κοινωνική πρόοδο, χαμηλή.*

Τέλος, όσον αφορά το *συναισθηματικό κλίμα του σχολικού περιβάλλοντος*, που, όπως γνωρίζουμε, είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη «μεταφορά» προτύπων από τον «πομπό» στο «δέκτη», είναι αναγκαία εδώ μια διευκρίνιση. Πριν εισέλθει το παιδί στο σχολικό περιβάλλον, έχει ζήσει και θα εξακολουθεί να ζει στον σημαντικότερο κοινωνικό θεσμό, την οικογένεια, όπου συνήθως το συναισθηματικό κλίμα που επικρατεί είναι πολύ έντονο. Η ποιότητα του συναισθηματικού κλίματος και ο χαρακτήρας του είναι παράγοντες καθοριστικής σημασίας για την όλη διαμόρφωση του Εγώ. Περνώντας, όμως, *το παιδί στο χώρο του σχολείου* και ζώντας καθημερινά ένα μεγάλο μέρος της ζωής του σε αυτό *συνάπτει υποχρεωτικά πλατύτερες συναισθηματικές σχέσεις και λαμβάνει πρότυπα διαχείρισης του συναισθήματός του σ' ένα διαφορετικό κλίμα, όπου η συναισθηματική επαφή, ενώ δεν είναι κυρίαρχη, όπως στην οικογένεια, εξακολουθεί να συμβάλλει σημαντικά στη διαμόρφωση του ψυχικού και αξιακού του κόσμου, ανάλογα και πάλι με την ένταση και την ποιότητά της.*

Ανακεφαλαιώνοντας, θα μπορούσε κανείς να σημειώσει ότι το σύγχρονο σχολείο αποτελεί ένα πολύ-πρισματικό πεδίο, απ' όπου υποχρεωτικά διέρχεται το σύνολο του πληθυσμού μιας προηγμένης χώρας. Τα μέλη του έχουν συνείδηση τόσο των αντιτιθέμενων και διαφόρων δυνάμεων που το συν-αποτελούν και το συν-διαμορφώνουν, όσο και του δυναμικά εξελισσόμενου περιβάλλοντος εντός του οποίου δρα το σχολείο. Έτσι, επιχειρούν να περιγράψουν σαφώς και να καθορίσουν διαμέσου μιας ανοικτής και συνεχούς διαδικασίας το χαρακτήρα, το ρόλο και τους σκοπούς του, επιδιώκοντας παράλληλα τη βελτίωσή του, έτσι ώστε να εξυπηρετούνται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι κοινά αποδεκτοί όροι ύπαρξης και λειτουργίας του, καθώς και οι εξαιρετικά σύνθετοι σκοποί και στόχοι του.

Στο πλαίσιο αυτό, οι συνιστώσες του εκπαιδευτικού πεδίου και κατ' επέκταση του σύγχρονου σχολείου έχουν αντίληψη ότι *τα ποικίλα πρότυπα τα οποία αυτό προβάλλει αποτελούν ή οφείλουν να αποτελούν κοινή συνισταμένη των θέσεων και*

αντιλήψεων των επιμέρους δυνάμεών του. Αυτό δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι το σύγχρονο σχολείο προϋποθέτει μια μορφή συναίνεσης απόλυτη και αγνοεί τον συγκρουσιακό χαρακτήρα που διακρίνει την πάλη για τον καθορισμό του περιεχομένου και των σκοπών του. Αντίθετα, λαμβάνοντας υπόψη το χαρακτήρα αυτό, καθώς και τη σπουδαιότητα του σχολείου για τις νεωτερικές κοινωνίες (ακόμα κι όταν κυρίαρχος σκοπός κάποιων κοινωνικών ομάδων αναδεικνύεται η ανατροπή του υπάρχοντος κοινωνικού status quo), θεωρείται ότι μια μορφή ελάχιστης συναίνεσης για τη φύση και το χαρακτήρα του σχολείου είναι σήμερα απαραίτητη.

Η μάθηση και οι μαθητές, οι κοινωνικές αξίες και τα πρότυπα

Η μάθηση μοιάζει με τον πλεκτρισμό: αντιλαμβανόμαστε τα αποτελέσματά της με σχετική ευκολία, αλλά είναι δύσκολο να καταλάβουμε τη «φύση» της. Σήμερα, τέσσερις σχολές σκέψης (συμπεριφορισμός - Skinner, γνωστική - Piaget & Bruner, ανθρωπιστική Maslow & Carl Rogers και κοινωνική μάθηση - Bandura), εφοδιάζουν τις επιστήμες της Αγωγής και κατ' επέκταση το σύγχρονο σχολείο με θεωρίες για το πώς μαθαίνει ο νεαρός άνθρωπος. Οι θεωρίες αυτές σε συνεχή διάλογο με την παιδαγωγική και διδακτική πρακτική υποδεικνύουν συγκεκριμένες μορφές οργάνωσης της μαθησιακής διαδικασίας, με στόχο τη βελτίωση των γνωστικών αποτελεσμάτων.

Η όσμωση θεωρίας και πρακτικής, πέρα από το ότι θεωρείται γενικότερα αναγκαία, αποτελεί κυρίαρχο παράδειγμα στο χώρο των επιστημών της Αγωγής, όπου ο θεωρητικός εκλεκτικισμός και ο αποκλεισμός της αντίθετης θεωρητικής θέσης υποχωρούν μπροστά στις ανάγκες που επιβάλλει η εκπαιδευτική πράξη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να κυριαρχεί στην εκπαιδευτική πρακτική ένα είδος *συγκρητισμού*. Με άλλα λόγια, ο δάσκαλος οργανώνει τη διαπαιδαγώγηση και διδασκαλία των μαθητών του, λαμβάνοντας υπόψη, εκτός από τη σπουδαιότητα του περιβάλλοντος και των πλούσιων ερεθισμάτων στη μά-

θηση (συμπεριφορισμός), όσα ήδη γνωρίζουν οι μαθητές του και, βέβαια, την ανάγκη διεύρυνσης αυτών (γνωστική προσέγγιση), αξιοποιώντας σταθερά την ενσυνείδητη επιθυμία τους για μάθηση και σεβόμενος τους προσωπικούς τους στόχους, αφού έχει ενεργοποιήσει το προσωπικό τους ενδιαφέρον για τη Γνώση (ανθρωπιστικές προσεγγίσεις). Παράλληλα, έχει συνεχώς κατά νου ότι *το αποτέλεσμα της μάθησης αποτυπώνεται ως αλλαγή συμπεριφοράς*, και πως η αλλαγή αυτή επέρχεται διαμέσου της παρατήρησης από τον μαθητή άλλων συμπεριφορών, που «τιμωρούνται» ή αντίθετα επιδοκιμάζονται. Με άλλα λόγια, η αλλαγή αυτή επέρχεται διαμέσου της συνεχούς ερμηνείας των μηνυμάτων του περιβάλλοντος, άρα της αλληλεπίδρασης μ' αυτό (κοινωνική μάθηση). Για τον λόγο αυτό, ο δάσκαλος γνωρίζει ότι οφείλει να διαχειρίζεται συμπεριφορές, επιδοκιμάζοντάς τις ή αποδοκιμάζοντάς τις, ώστε να διδάξει στους *μαθητές του εμπράκτως όσα αποσκοπεί*.

Έτσι, ανεξάρτητα του αν μια θεωρία μάθησης υποστηρίζει ότι στη μαθησιακή διαδικασία πρωταρχικό ρόλο παίζει το έρεθισμα, εξίσου σημαντικό ρόλο παίζουν η εσωτερική δομή του ατόμου, οι συναισθηματικές και γνωστικές του ανάγκες, καθώς και η διαρκής αλληλεπίδραση ατόμου και περιβάλλοντος. Για να σχεδιάσουν την όλη τους δράση, ο δάσκαλος και το σχολείο είναι υποχρεωμένοι να λάβουν υπόψη τους την προϋπάρχουσα Γνώση που διαθέτει το άτομο, προωθώντας την ολική ανάπτυξή του, ενώ παράλληλα αναλύουν τις διαδικασίες αλληλεπίδρασής του με το περιβάλλον και ενισχύουν την τάση του για ομαδική εργασία.

Έτσι, στην εκπαιδευτική πρακτική του σύγχρονου σχολείου και στο κέντρο της παιδαγωγικής και διδακτικής διαδικασίας τίθενται εναλλάξ ο δάσκαλος, το «θέμα», ο εκπαιδευόμενος ή η ομαδική εργασία των επιμέρους ομάδων της τάξης. Άλλοτε γίνεται αποδεκτό ότι η Αλήθεια είναι Μία και ανώτερη από αυτές του δασκάλου, του μαθητή ή του γονέα, ενίοτε ότι αυτή βρίσκεται έξω από τον δάσκαλο και τον μαθητή, οπότε επιβάλλεται να την αναζητήσουν από κοινού, ενώ σε κάποιες

άλλες περιπτώσεις η εντός του ατόμου Αλήθεια θεωρείται τόσο σημαντική, ώστε ο δάσκαλος είναι υποχρεωμένος όχι μόνο να την αναζητήσει αλλά και να τη σεβαστεί απόλυτα.

Η ενσυνείδητη αυτή *πολυσυλλεκτική* λειτουργία του σύγχρονου σχολείου οδηγεί στο να περνούν οι παιδαγωγικές και διδακτικές δράσεις του από την ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς και της εξερεύνησης του περιβάλλοντος, στην πειθαρχημένη μάθηση μέσω ανακάλυψης και από εκεί στην ενσυνείδητη προβολή και μίμηση ιδανικών προτύπων, για να φτάσουν στην επεξεργασία πληροφοριών και στην προσπάθεια αναγωγής τους σε συμβολικές αναπαραστάσεις, που οργανώνουν και καθοδηγούν με τη σειρά τους τη συμπεριφορά των νέων.

Σ' αυτόν τον συνεχή παιδαγωγικό αγώνα, το σύγχρονο σχολείο οφείλει να λάβει εμπράκτως υπόψη του τα επιστημονικά πορίσματα σχετικά με τα στάδια απ' όπου διέρχεται η πορεία της λογικής και συναισθηματικής συγκρότησης του ατόμου, και ως εκ τούτου η ωρίμανσή του. Σύμφωνα με αυτά, για τον μαθητή του δημοτικού σχολείου, πρωταρχικό ρόλο στο πεδίο της λογικής συγκρότησης διαδραματίζει η *πράξη*. Έτσι, όταν συνειδητά προβάλλουμε πρότυπα στα παιδιά του δημοτικού σχολείου και των τάξεων του γυμνασίου, μηδενική ή ελάχιστη αξία έχει η ρητορική με την οποία υποστηρίζουμε τα πρότυπα αυτά και πολύ μεγαλύτερη ή απόλυτη αξία έχει η έμπρακτη προβολή των προτύπων από τα ενήλικα πρόσωπα δια του *παραδείγματός* τους. Ας αναφέρουμε μια σχετική περίπτωση: ένας ενήλικος (εκπαιδευτικός ή γονιός) προσπαθεί να πείσει ένα παιδί ότι το διάβασμα εξωσχολικών βιβλίων και λογοτεχνίας είναι εξαιρετικά ευχάριστο, χρήσιμο και *ξεχωριστό*. Το παιδί, όμως, δεν βλέπει τον δάσκαλο ή τον γονέα να διαβάζει και δεν τον ακούει να μιλά με πάθος για τα βιβλία. Πώς θα πειστεί να ενσωματώσει ως δικό του «πρότυπο» την ανάλογη συμπεριφορά ή να αλλάξει την υπάρχουσα συμπεριφορά του αρχίζοντας το διάβασμα εξωσχολικών βιβλίων;

Ας έρθουμε τώρα στο χώρο της συναισθηματικής

οργάνωσης. Γνωρίζουμε ότι το παιδί αρχικά στέκεται με *εμπιστοσύνη και συμπάθεια απέναντι στα πρόσωπα και τα γεγονότα του περιβάλλοντος, ενώ η επιφυλακτικότητα και η εχθρική στάση απέναντί τους οικοδομείται αργότερα*, αφού προκύπτει κυρίως ως αποτέλεσμα μάθησης, δηλαδή από την παρατήρηση άστοχων ενεργειών ή λαθών των ενηλίκων. Ας προεκτείνουμε τώρα το προηγούμενο παράδειγμα: πώς ένα παιδί, που έχει χάσει την εμπιστοσύνη του ή και τη συμπάθειά του για έναν σημαντικό ενήλικο Άλλο (γονιό ή εκπαιδευτικό), θα είναι «ανοιχτό» και θετικά διακείμενο απέναντι *στο πρότυπο της φιλαναγνωσίας* που το πρόσωπο αυτό ενδεχομένως προβάλλει και δια του παραδείγματός του, αφού συναισθηματικά δεν εμπιστεύεται και έχει απορρίψει τον φορέα του προτύπου;

Γενικεύοντας, μπορούμε να ισχυριστούμε με ασφάλεια ότι η διαμόρφωση της *ηθικής συνείδησης προκύπτει μόνο αν διατηρηθεί αλώβητη η εμπιστοσύνη του νεαρού ατόμου απέναντι στους σημαντικούς Άλλους* (γονείς – εκπαιδευτικούς). Για να συμβεί όμως αυτό, είναι αναγκαία η διατήρηση του αισθήματος αλήθειας μεταξύ ενήλικου και ανήλικου, η ύπαρξη ορίων σε συνδυασμό με την ανεκτικότητα για μικρές παραβάσεις τους, η συνέπεια του παραδείγματος (πρακτική διάσταση και όχι ρητορεία) και η προσπάθεια του ενήλικου να εθίσει το νεαρό άτομο στην εσωτερική αμοιβή.

Η αντίθετη συμπεριφορά, όπως είναι ο βίαιος και άλογος εξαναγκασμός του νεαρού ατόμου («*Διάβαζε κι άλλο!*», «*Θα κάνεις αυτό που σου λέω εγώ!*», «*Θα γίνεις γιατρός, γιατί το θέλω εγώ!*»), η υπερβολική αυστηρότητα, ο εκμηδενισμός της προσωπικότητας ή της προσπάθειας του νεαρού ανθρώπου («*Καλός είσαι, αλλά δεν έγινες σημαιοφόρος!*»), η ακύρωση του αυθορμητισμού του («*Τι! Θα γίνεις ζωγράφος! Θα ψοφήσεις της πείνας!*»), τα συνεχή ψέματα και οι διαψεύσεις οδηγούν στην αδυναμία συγκρότησης της προσωπικότητας του νεαρού ατόμου και, κατ' επέκταση, στην αποδόμηση της ηθικής του συνείδησης, με αποτέλεσμα όχι μόνο να μην αφομοιώνει τα *υψηλά πρότυπα*, αλλά και να αδυνατεί να λειτουργήσει αυτό-

νομα, έχοντας για πάντα ανάγκη τον εξωτερικό εξαναγκασμό για να πράξει ή να αποφασίσει οτιδήποτε.

Τα προηγούμενα αποτελούν πορίσματα των επιστημών της Αγωγής, και ως εκ τούτου καταβάλλεται προσπάθεια να ενταχθούν στην παιδαγωγική λειτουργία του σύγχρονου σχολείου, αλλά δεν είναι νεοφανείς απόψεις και ιδέες σχετικά με τη διαπαιδαγώγηση. Μορφοποιούν, όμως, ό,τι θα μπορούσαμε να περιγράψουμε με το οξύμωρο σχήμα *συντηρητικό χαρακτήρα του σύγχρονου σχολείου*. Γιατί δεν είναι καθόλου καινούργια αντίληψη ότι χωρίς εντιμότητα απέναντι στα πράγματα, στους ανθρώπους, στις ιδέες αλλά και στον εαυτό μας δεν είναι δυνατό να οικοδομηθεί τίποτα, πολύ περισσότερο μια αυτόνομη και ισχυρή προσωπικότητα εκ μέρους του νέου ανθρώπου που θα έχει αφομοιώσει υψηλά κοινωνικά πρότυπα και αξίες.

Ποιες αξίες όμως, όταν οι σύγχρονες κοινωνίες, ως κοινωνίες υψηλής διαφοροποίησης, *«δεν διαθέτουν κάποιο σταθερό απόθεμα γενικά παραδεκτών αξιών και πολιτισμικών ορμών»* (Muhlbauer, Κοινωνικοποίηση: Θεωρία και έρευνα, *Κυριακίδης*, Αθήνα 1985, 335), όπως διαβεβαιώνουν και πάλι οι επιστήμες της Αγωγής; Άρα, όπως ήδη σημειώσαμε, και στο σύγχρονο σχολείο υπάρχουν και δρουν αλληλοσυγκρουόμενα αξιακά, ιδεολογικά και ηθικά πρότυπα, αφού, ακόμα κι αν κάποιος το επιθυμούσαν, το σύγχρονο σχολείο δεν μπορεί να υψώσει τείχη γύρω του, ώστε να αποκλείσει εκτός του τον κοινωνικό του περίγυρο και τις επιρροές του.

Η προηγούμενη διαπίστωση αποτέλεσε και τον κύριο λόγο που μας έκανε να ισχυριστούμε προηγουμένως, κάπως αξιωματικά, ότι το σύγχρονο σχολείο *οφείλει να λειτουργήσει ως χώρος διαπραγμάτευσης της επιθυμητής συμπεριφοράς και να κοινοποιήσει στα μέλη του και στην κοινωνία το προφίλ του*, αφού η επιθυμητή κάθε φορά συμπεριφορά, αλλά και οι τρόποι με τους οποίους αυτή διαμορφώνεται (μάθηση), καθορίζονται πρωτίστως από τις αξίες, τις αρχές και τα ηθικά πρότυπα που επιθυμούμε να μεταβιβάσουμε στη νέα γενιά.

Στις περιπτώσεις, μάλιστα, που η διαδικασία διαπραγμάτευσης αποσιάζει από το σχολείο, γινόμαστε μάρτυρες μιας σειράς ομοειδών επεισοδίων που προκαλούν κρίση στο σχολικό περιβάλλον. Πρόκειται για τις *συγκρούσεις σχολείου-οικογένειας, σχολείου-κοινωνικού περιγυρου, αλλά και μαθητών-σχολείου*. Πόσοι από εμάς δεν έχουμε κληθεί να αντιμετωπίσουμε και να λύσουμε αντιθέσεις που φτάνουν ακόμα και στα άκρα, και αφορούν τον τρόπο εργασίας του σχολείου και δι' αυτού τα πρότυπα εργασίας που αυτό προβάλλει (ομαδική εργασία - μοντέλο αλληλεγγύης VS ατομική εργασία - ανταγωνιστικό μοντέλο); Πόσοι από εμάς δεν έχουμε κληθεί να αντιμετωπίσουμε και να λύσουμε αντιθέσεις που αναφέρονται στην έννοια της πειθαρχίας που διακρίνει ένα σχολείο και των αντιλήψεων του κοινωνικού περιγυρου για το ποια μορφή οφείλει να έχει αυτή (διακριτική επίβλεψη μαθητών VS αυστηρή επιβολή πειθαρχίας); Αλλά και πόσες φορές δεν έχει χρειαστεί να διαχειριστούμε συγκρούσεις μαθητών-σχολείου-γονέων, σχετικές με φαινομενικά απλούστερα ζητήματα, όπως είναι η περιβολή και η συμπεριφορά των μαθητών, που όμως αποτελούν έμπρακτες μορφές εκδήλωσης αντικρουόμενων απόψεων για την ηθική συμπεριφορά, τα κοινωνικά πρότυπα και τις αξίες;

Το ζήτημα της διαπραγμάτευσης και κοινοποίησης του προφίλ του σύγχρονου σχολείου καθίσταται σημαντικό και για έναν επιπλέον λόγο. Γνωρίζουμε από τις επιστήμες της Αγωγής ότι η *διαπαιδαγώγηση που ασκεί το σχολικό περιβάλλον στους νεαρούς μαθητές επιδρά μόνο στα παιδιά που είναι έτοιμα γι' αυτήν και συχνότατα αδυνατεί να διαμορφώσει τη «φυσική» τους κατάσταση* (π.χ. ενστικτώδης εριστικότητα, κλειστότητα). Αν λοιπόν, ένας μαθητής έχει διαμορφωθεί ήδη από το οικογενειακό του περιβάλλον με έναν συγκεκριμένο τρόπο, *είναι εξαιρετικά δύσκολο έως απίθανο να αναμορφώσει το σχολείο συνολικά αυτή τη μορφή διαπαιδαγώγησης*. Ας σκεφτούμε, για παράδειγμα, ζητήματα που σχετίζονται με πρότυπα συνδεμένα με το φύλο και τη φυλή. Ποια επίδραση μπορεί να ασκήσει το σχολείο και τι είδους προβλήματα είναι δυνατό να προκληθούν στον ψυχικό κόσμο ενός παιδιού, όταν στην οικογένεια

του προβάλλονται πρότυπα φαλλοκρατικά και ρατσιστικά, ενώ στο σχολείο πρότυπα ισότητας των φύλων και των ανθρώπων ανεξαρτήτως χρώματος και καταγωγής, που, παρεμπιπτόντως, ισχύουν ως θεσμικά προσδιορισμένες αρχές λειτουργίας του σύγχρονου σχολείου;

Στο σημείο αυτό τίθεται ένα ακόμα ζήτημα. Ποιο από τα δύο αξιακά περιβάλλοντα, άρα και ομάδα προτύπων, οφείλει να υποταχθεί στο άλλο; Είναι δυνατό το μέρος (οικογένεια) και το αξιακό του σύστημα να κυριαρχήσει, ως θέληση, σ' αυτό ενός ευρύτερου όλου (σχολείο), που επιπλέον είναι και νομικά καθορισμένο; Μήπως η αναγκαστική σύμπλευση προτύπων Σχολείου-Οικογένειας επί της ουσίας θέτει στη σύγχρονη οικογένεια το ζήτημα του στοχασμού των αρχών της; Ας δώσουμε και πάλι ένα σχετικό παράδειγμα από την ελληνική πραγματικότητα που όλοι ζούμε και γνωρίζουμε εμπειρικά. Συχνά και για διαφόρους λόγους, η ελληνική οικογένεια θέτει προς το σχολείο το αίτημα του επαγγελματικού εξοπλισμού των μελών της από πολύ νωρίς και απαιτεί αυτό να το υπηρετεί πιστά και με συνέπεια. Γνωρίζουμε, όμως, ότι παρόμοια αιτήματα έρχονται σε σύγκρουση με την επιχειρούμενη σύνθετη και πολυεπίπεδη πνευματική-ηθική αγωγή, που οφείλει και επιδιώκει καταστατικά το σχολείο. Επιπλέον, γνωρίζουμε τις τραγικές συνέπειες που έχουν οι πρώιμες «ασυνάρτητες πιέσεις» στο παιδί και πώς αυτές ακυρώνουν την επιχείρηση της ηθικής συγκρότησής του. Άρα, η άσκηση πιέσεων ακυρώνει όλο το παιδαγωγικό εγχείρημα του σχολείου. Ιδού, λοιπόν, πεδία διάλογου για τα προβαλλόμενα από το σχολείο πρότυπα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.

Όσα μέχρι τώρα αναφέρθηκαν θέτουν ως εξαιρετικής σπουδαιότητας ζήτημα το ρόλο του εκπαιδευτικού στο σύγχρονο σχολείο. Ως κοινωνία, ποιος επιθυμούμε να είναι ο δάσκαλος του σύγχρονου σχολείου και ποια μέτρα είμαστε υποχρεωμένοι και επιθυμούμε να λάβουμε, ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις που θα συμβάλουν *να καταστεί κυρίαρχος ο επιθυμητός τύπος δασκάλου;*

Από όσα σημειώθηκαν προηγουμένως συνάγεται ότι ο

σύγχρονος εκπαιδευτικός αποτελεί ένα πρόσωπο που είναι σε θέση να σκηνοθετεί τον εαυτό του, έχοντας πλήρη συνείδηση ότι το πράττει. Για να γίνει όμως εφικτό κάτι τέτοιο, πρέπει ο δάσκαλος, εκτός από την πανεπιστημιακή εκπαίδευση, να εκπαιδευτεί διά βίου, διότι ασκεί ένα σύνθετο επιστημονικό επάγγελμα και διότι οι επιστήμες εξελίσσονται διαρκώς. Μόνο τότε θα αποκτήσει δεξιότητες που σχετίζονται με την Επιστήμη (γνωστικό αντικείμενο και επιστήμες της Αγωγής), με την Κοινωνία (κοινωνιολογία, κοινωνική ανθρωπολογία κ.ά.), με την Τέχνη και τον Πολιτισμό (αισθητική, πολιτιστικά πρότυπα, δια-πολυτισμικότητα κ.ά.), αλλά και με την Τεχνική του επαγγέλματός του (διδακτικές, χειρισμός σύγχρονων τεχνικών μέσων κ.ά.), ώστε να λειτουργεί τελικά ως *αναστοχαστικός επαγγελματίας*, όπως η σύγχρονη ανάλογη βιβλιογραφία προτείνει.

Με άλλα λόγια, ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο σύγχρονο σχολείο γίνεται βαθμιαία πολυσύνθετος, άρα και η εκπαίδευσή του ιδιαίτερα χρονοβόρα και ακριβή. Ζητάμε από τους δασκάλους όλο και περισσότερα, ενώ όλες οι έρευνες δείχνουν ότι τους δίνουμε, ως πολιτισμένες δυτικές κοινωνίες, όλο και λιγότερα σε όλους του τομείς (εκπαίδευση, αυτονομία, αμοιβές). Πώς είναι, λοιπόν, δυνατόν σε έναν πλημμελώς εκπαιδευμένο, χωρίς επιστημονική αυτονομία και κακά αμειβόμενο εκπαιδευτικό να αναθέσει ή να εμπιστευθεί το σύγχρονο σχολείο, και κατ' επέκταση η κοινωνία, έναν τόσο σύνθετο και απαιτητικό ρόλο; Κι αυτό σε μια κοινωνία όπου γινόμαστε μάρτυρες της αποσύνθεσης του παραδοσιακού ρόλου της οικογένειας, με άγνωστες μέχρι τώρα συνέπειες για το σύνολο της κοινωνίας. Πώς, ενώ οι εκπαιδευτικοί αναδεικνύονται εκ των πραγμάτων ως ιδιαίτερα σημαντικοί Άλλοι, δεν λαμβάνουμε μέτρα για τη βελτίωση της κοινωνικής τους θέσης; Μήπως επιθυμούμε το ρόλο του σημαντικού Άλλου να αναλάβουν αποκλειστικά τα Μ.Μ.Ε., με ό,τι αυτό συνεπάγεται;

Κλείνοντας, οφείλουμε να θίξουμε μια ακόμα φροντίδα που βαραίνει τις πλάτες του εκπαιδευτικού στο σύγχρονο σχολείο. Πρόκειται για την αναδιαμόρφωση-διαπραγμάτευση των επιμέρους ρόλων που ενδύονται οι μαθητές μέσα σε μια

σχολική τάξη. Οι ρόλοι αυτοί, όπως μας τονίζουν και πάλι οι επιστήμες της Αγωγής, προαναγγέλλουν αυτούς που αργότερα οι μαθητές θα «παίζουν» και στις ομάδες ενηλίκων. Συνηθές, ανάμεσά τους, είναι αυτοί του «αγχώδη» μαθητή, του «σπασίκα», του «κλόουν», του «εριστικού», του «βίαιου», του «leader», του «ακολουθού» και τόσο άλλοι, που καθένας απ' αυτούς λειτουργεί ως *πρότυπο συμπεριφοράς για το σύνολο των υπολοίπων μαθητών μιας τάξης*. Γνωρίζοντας, λοιπόν, ο εκπαιδευτικός τη δύναμη του παραδείγματος και λαμβάνοντας υπόψη την προσωπικότητα και τα συναισθήματα κάθε παιδιού, καθώς και τους κανόνες ηθικής, οφείλει και πάλι να συμβάλλει στην ανάδειξη εκείνων των ρόλων που συνεισφέρουν στην κοινωνική ευρωστία και στην ψυχική υγεία των φορέων τους, βοηθώντας τους μαθητές του να απορρίψουν είτε ρόλους «αντικοινωνικούς», που αργότερα θα δημιουργήσουν σύνθετα προβλήματα στους φορείς ή μιμητές τους, αλλά και στοιχεία κάποιων άλλων, που μελλοντικά μπορεί να δράσουν με παρόμοιο τρόπο.

Στο σημείο, όμως, αυτό *ο εκπαιδευτικός υπεισέρχεται εκ των πραγμάτων στον πυρήνα της ψυχικής υπόστασης του νεαρού ατόμου, βοηθώντας αποφασιστικά στη διαμόρφωσή του*. Άρα, οδηγούμαστε και πάλι στην ανάγκη να τύχει ο εκπαιδευτικός της αρμόζουσας φροντίδας από όλους μας, ώστε εκπληρώνοντας το έργο του, να συμβάλει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στη διαμόρφωση της νέας γενιάς, δηλαδή των παιδιών μας.

Συνοπτικές παρατηρήσεις

Από τη συγκρότησή του, το σχολείο και πολύ περισσότερο το σύγχρονο σχολείο, που θεωρείται θεσμός αποφασιστικής σημασίας για την αναπαραγωγή της κοινωνίας, είναι συγχρόνως και ένας χώρος ή αλλιώς πεδίο, όπου η προβολή *προτύπων* αποτελεί πρόθεση και ταυτόχρονα μέρος της καθημερινής του λειτουργίας. Επιπλέον, το ίδιο το σύγχρονο σχολείο και η μορφή που αυτό λαμβάνει, ως αποτέλεσμα της εμπρόθετης και συνειδητής δράσης των μελών της σχολικής

κοινότητας, λειτουργεί ως *πρότυπο* για τη μορφή που έχουν οι δημόσιοι θεσμοί στις σύγχρονες ανοικτές και δημοκρατικές πολιτείες σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Εξοπλίζει τα κοινωνικά υποκείμενα με βασικές αντιλήψεις για τις κοινωνικές τους υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους, με την έννοια των ορίων και της ανθρώπινης εργασίας, που θεωρείται βασικό συστατικό των ανθρώπινων κοινωνιών.

Σήμερα, στο πλαίσιο του σύγχρονου σχολείου μεταβιβάζονται στα νεαρά άτομα πρότυπα μάθησης, εργασίας, συμπεριφοράς, αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον *εμπράκτως μέσα από παραδείγματα*, που, κατά περίπτωση, μπορεί να έχουν τη μορφή υλικών ή ά-υλων κοινωνικών πρακτικών (μορφές εργασίας στην τάξη, μορφές γνώσης, αισθητικές αξίες κ.ά.) και τη μορφή προσώπων που δρουν ως σημαντικοί Άλλοι (γονείς, εκπαιδευτικοί, πρόσωπα διεύθυνσης), *εικονογραφώντας συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς* και δράσης για τους νεαρούς εκπαιδευόμενους.

Η διαδικασία αυτή σχετίζεται με τη συνειδητή ή ασυνείδητη επιλογή και προβολή συγκεκριμένων κοινωνικών αξιών που τονίζει κατά περίπτωση το σύγχρονο σχολείο. Η επικράτηση, όμως, συγκεκριμένης ομάδας κοινωνικών αξιών σ' ένα σχολικό περιβάλλον δεν είναι άμοιρη συγκρούσεων, επειδή οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από έλλειψη αποθέματος κοινά αποδεκτών κοινωνικών αξιών.

Οι προηγούμενες συνθήκες επιβάλλουν στο σύγχρονο σχολείο τη *διαπραγμάτευση*, ως μέθοδο για την επίτευξη μιας ελάχιστης μορφής κοινωνικής συναίνεσης, που επιτρέπει στο σύγχρονο σχολείο να υλοποιήσει τους διακηρυγμένους και κοινά αποδεκτούς σκοπούς και στόχους του.

Οι όροι αυτοί, σε συνδυασμό με την αύξηση των κοινωνικών απαιτήσεων απέναντι στο σύγχρονο σχολείο (το σχολείο ως μοχλός κοινωνικής ανάπτυξης), επιβάλλουν την έντονη προσοχή στο ρόλο του σημερινού εκπαιδευτικού, που γίνεται όλο και περισσότερο σύνθετος και απαιτητικός, αφού καλείται να λειτουργήσει ως αναστοχαστικός επαγγελματίας υψηλής ειδίκευσης και κύρους, ικανός και συνειδητός διαμορφωτής,

όχι μόνο του γνωστικού αλλά και του ψυχικού κόσμου της νέας γενιάς και κατ' επέκταση της αυριανής κοινωνίας.

Δυστυχώς όμως, παρά τις όποιες προσπάθειες και σε αντίθεση με την επικρατούσα ρητορική των διακηρύξεων, οι αυξημένες κοινωνικές απαιτήσεις απέναντι στο ρόλο του εκπαιδευτικού και του σύγχρονου σχολείου στη διαμόρφωση της αυριανής κοινωνίας δεν έχουν συνειδητοποιηθεί ικανοποιητικά σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Μένει λοιπόν να αναρωτηθούμε, αλλά και να απαντήσουμε εμπράκτως με συγκεκριμένα μέτρα εκπαιδευτικών πολιτικών στο μακρο-επίπεδο (σχολικό σύστημα) και στο μικρο-επίπεδο (σχολική μονάδα) *ποια πρότυπα επιθυμούμε, ποια πρότυπα είναι ανάγκη και οφείλει να προβάλλει στη νέα γενιά το σύγχρονο σχολείο και τι ακριβώς χρειάζεται για να υλοποιηθούν οι απαιτήσεις μας αυτές με συνέπεια και επιτυχία.* ❖